

ISTORICUL CERCETĂRILOR PRIVIND PLASTICA ANTROPOMORFĂ NEO-ENEOLITICĂ DE PE TERITORIUL MUNTENIEI ȘI OLTENIEI

Livian Rădoescu

Résumé

Si en ce qui concerne les travaux de synthèse ou les divers études et articles sur l'âge néo-énéolithique dans l'espace nord-danubien les archéologues disposent d'une littérature de spécialité quantitativement significative, pas la même situation est constatée dans le cas de l'analyse de divers artefacts prouvant de la vie spirituelle, en particulier, les figurines anthropomorphes. Dans la bibliographie roumaine, il n'existe qu'un seul travail d'une approche synthétique qui aborde la plastique anthropomorphe néolithique de notre territoire, réalisé par Eugen Comșa, un autre travail monographique étant réservé à la plastique anthropomorphe cucutiene. Pour ce qui est du territoire qui fait l'objet de l'étude présente, on dispose d'un travail relativement récent, consacré à la plastique anthropomorphe gumelnitzienne. La plupart des figurines anthropomorphes de cette zone géographique, la Valachie et l'Olténie, ont été publiées dans des études et des articles, près d'autres matériaux archéologiques ou, au cas de découvertes spectaculaires, ont fait elles-mêmes l'objet des études respectives.

Mots-clé: néo-énéolithique, plastique anthropomorphe, Valachie, Olténie

Fenomenele culturale, care au avut loc la începutul Holocenului în vastul areal ce cuprinde Orientul Apropiat, Asia Mică și sud-estul Europei, au fost definatorii pentru întreaga evoluție a neoliticului și a epocilor care s-au succedat ulterior. Problema genezei și a dezvoltării incipiente a vieții neolitice în zona balcano-carpato-dunăreană, văzută ca pandant al neolitizării în ansamblu a Europei sud-estice și centrale, a prilejuit ample discuții în literatura de specialitate,

îndeosebi în ultima jumătate de secol.

Realitățile arheologice ale neoliticului timpuriu din sud-estul Europei, mecanismele și direcțiile procesului de neolitizare a Peninsulei Balcanice au început să fie definite la începutul anilor '50 o dată cu săpăturile lui Vladimir Milojević din Tessalia, la Argissa Magula, Otzaki Magula și în alte situri cu stratigrafii complementare - cum sunt cele de la Arapi, Aghia Sofia, Pevkakia¹.

Necesitatea perceperii spațiului de la sud de Carpați ca parte integrantă a unui teritoriu vast, implicat în procesul de neolitizare, care cuprinde întreaga Peninsulă Balcanică, Europa sud-estică și Centrală, a determinat raportarea sa la realitățile sud-dunărene, balcanice și egeene. Raportarea a fost făcută, de cele mai multe ori, pe baza relațiilor de cronostatigrafie-tipologie dintre siturile Asiei Mici și cele de pe teritoriul românesc, iar mai târziu, pe baza rezultatelor provenite din cercetări interdisciplinare, care au nuanțat sau demitizat relațiile existente și aproape unanim acceptate între cele două zone cultural-neolitice.

Depășind faza pionieratului încă din anii 1920, o dată cu formarea unei adevărate pleiade de arheologi de către Vasile Pârvan și culminând cu săpăturile lui Vladimir Dumitrescu în situl cucutenian de la Hăbășești, ale cărui rezultate au fost publicate în prima monografie de specialitate de la noi², arheologia românească din prima jumătate a secolului al XX-lea s-a raliat mai mult sau mai puțin curentelor și tendințelor generale ale epocii. Astfel, problema neoliticului aceramic a declanșat și în rândul preistoricienilor români diverse polemici. Sub influența descoperirilor din Orientul Apropiat și apoi din Grecia, interpretarea datelor arheologice a fost puțin forțată luând aspectul unui fenomen de protocronism cultural³.

1 Vl. Milojević, *Die Siedlungsgrenzen und Zietstellung der Bandkeramik im Osten und Südosten Europas*, în *BerRGK*, 33, 1951, p. 110-124; idem, *Bericht über die Ausgrabungen auf der Gremnos-Magula bei Larissa*, în *Archäologischer Anzeiger* (Berlin), 1956, p. 142-184; idem, *Zur Chronologie der Jüngerer Stein- und Bronzezeit Südost- und Mitteleuropas*, în *Germania*, 37, 1959, p. 65 - 84; idem, *Präkeramisches Neolithikums auf der Balkanhalbinseln*, în *Germania*, 38, 1960, p. 320-345; J. Milojević - v. Zumbusch, Vl. Milojević, *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien. Das frühe Neolithikum*, I-II, *BAM*, 11, Bonn, 1971.

2 Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu - Dîmbovița, N. Gostar, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954.

3 Al. Păunescu, *Locuirea neolitică de la Dârțu-Ceahlău*, în *SCIV*, 9, 2, 1958, p. 265-271; D. Berciu, *Neolitic preceramic în Balcani*, în *SCIV*, 9, 1958, p. 91-98; idem, *Asupra protoneoliticului Europei Sud-Estice*, în *Omagiu lui C-tin Daicovicu*, București 1960, p. 15-32; Vl. Dumitrescu, *Observations sur certains problemes du néolithique de l'Europe sud-orientale*, în *Dacia*, NS, II, 1958, p. 35-58; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Discuții pe marginea paleoliticului de sfârșit și a începuturilor neoliticului nostru*, în *SCIV* 10, 2, 1959, p. 221-235; idem, *Date noi cu privire la cunoașterea începutului și sfârșitului paleoliticului în România*, în *SCIV*, 15, 3, 1964, p. 307-317; V. Boroneanț, *Neoliticul timpuriu în zona Porților de Fier*, în *Comunicări*, seria Arheologie, Craiova, VII, 1968; idem, *La civilisation Criș de Cuina Turcului*, în *Actes du VIIe Congrès UISPP*, 1, Praga, 1970, p. 407-410; D. Berciu, *Epoca neolitică*, în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 42-60; N. Vlăsa, *Contribuții la cunoașterea culturii Bodrogkeresztur în Transilvania*, în *SCIV*, XV, 3, 1964, p. 351-367.

Dacă în privința lucrărilor de sinteză sau a diverselor studii și articole despre epoca neo-eneolitică în spațiul nord-dunărean, arheologii dispun de o literatură de specialitate însemnată cantitativ, nu aceeași situație se înregistrează în cazul analizei diverselor artefacte legate de viața spirituală, în speță, figurinele antropomorfe. În bibliografia românească există doar o singură lucrare cu caracter sintetic care abordează plastica antropomorfă neolitică de la noi, lucrare datorată lui Eugen Comșa⁴, o altă lucrare monografică fiind rezervată plasticii antropomorfe cucuteniene⁵. Pentru teritoriul care face obiectul studiului de față dispunem de o lucrare relativ recentă, consacrată plasticii antropomorfe gumelnițene⁶. Majoritatea figurinelor antropomorfe din acest areal geografic, Muntenia și Oltenia, au fost publicate în cadrul unor studii și articole, alături de alte materiale arheologice sau, în cazul unor descoperiri spectaculoase, au făcut doar ele însele obiectul studiilor respective⁷.

Din aceste considerente, în încercarea noastră de a face un scurt istoric al cercetării figurinelor antropomorfe din zonele Munteniei și Olteniei, vom avea în vedere și cadrul general în care au fost făcute descoperirile.

Cercetarea primelor așezări neolitice din Câmpia Română a fost întreprinsă pe la 1840 de un inginer topograf, Alexandru Popovici⁸. Trei decenii mai târziu, între 1870-1873, Dimitrie Butculescu și Cezar Bolliac fac săpături la Calomfirești și Vădastra, publicând rezultatele săpăturilor, evident, fără caracter științific, în

4 E. Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995.

5 D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra-Neamț, 1997.

6 R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București, 2002.

7 H. Dumitrescu, *Connections Between the Cucuteni-Tripolie Cultureal Complex and The Neighbouring Eneolithic Cultures in the Light of the Utilization of Golden Pendants*, în *Dacia*, NS, V, 1961, p. 69-93; E. Comșa, *Éléments méridionaux de la plastique anthropomorphe néolithique en territoire roumain*, în *Apulum*, XIII, 1975, p. 9-16; A. László, *Unele considerații privind relieful figurale de pe ceramica neolitică din România*, în *AȘU Iași, Istorie*, XIV, 1968, p. 73-90; idem, *Vase neolitice cu fețe umane descoperite în România. Unele considerații privind tema feței umane pe ceramica neolitică a Bazinului Danubian*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, p. 39-72; S. Marinescu-Bîlcu, *La plastica in terracotta della cultura precucuteniana*, în *Rivista di Scienze Preistoriche*, Firenze, 29, 1974, p. 399-436; idem, *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neo-eneolitice din România și relațiile ei cu Mediterana Orientală*, în *Pontica*, X, 1977, p. 37-43; idem, *À propos de la statuette du type „Le penseur„ de l'Attique et le problème de ses éventuelles relations avec celle de Cernavoda*, în *Dacia*, N.S., XXIX, 1985, p. 119-123; D. Boghian, C. Mihai, *Le complexe de culte et le vase à décor ornithomorphe peint découvert à Buznea (dep. De Iași)*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen* (ed. M. Petrescu-Dîmbovița et alii), Iași, 1987, p. 313-324; C. M. Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A de la Scânteia (jud. Iași)*, în *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p. 57-68; R. Maxim-Alaiba, *Considérations concernant la vie spirituelle des communautés de Cucuteni-Tripolie dans la Moldavie Méridionale*, în *Actes du XIIe Congrès UISPP*, 2, Bratislava, 1993, p. 541-547; M. Florescu, V. Căpitanu, *Câteva observații referitoare la plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănași, județul Bacău (I)*, în *Carpica*, XXV, 1994, p. 5-22.

8 E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1987.

„Revista contemporană” din 1873. La îndemnul lui Alexandru Odobescu, Cezar Bolliac începe să sape la Vădastra încă din 1872, ocazie cu care scoate la lumină primele statuete antropomorfe din lut ars, văzute de autorul săpăturilor ca „trei omuleți foarte diformi”⁹. Ulterior, în 1876, rezultatele cercetărilor sale, provenite din săpăturile efectuate între anii 1872-1873 la Vădastra, vor fi publicate într-un studiu intitulat „*Ceramica preistorică a Daciei-Vădastra*”, care va fi utilizat atât de Odobescu în comunicarea sa din 1877 intitulată „*Antichitățile județului Romanați*”, cât și de Grigore Tocilescu în marea sa sinteză referitoare la istoria veche de pe teritoriul românesc, „*Dacia înainte de romani*”. Premiata de Academia Română în 1877 și tipărită trei ani mai târziu, lucrarea lui Tocilescu amintește printre altele și de figurinele antropomorfe descoperite la Piscu Crăsani. Trebuie spus, de asemenea, că tot Cezar Bolliac este cel care demarează cercetarea siturilor culturii Gumelnița. În 1869, el inițiază săpături “arheologice” la Alexandria și Conțești, în timpul aceleiași „excursiuni arheologice”, Bolliac, împreună cu Dimitrie C. Butculescu, cercetând și așezarea de la Țigănești, punctul *Măgura Calomfirescu* sau *Gorganul*¹⁰. La scurt timp, Dimitrie C. Butculescu efectuează săpături la Zâmbreasca (1870) și Balaci (1871-1872).

Adevăratul fondator al arheologiei preistorice de la noi din țară este Ioan Andrieșescu care, în 1912, își susține teza de doctorat cu titlul „*Contribuție la Dacia înainte de romani*”. În această primă sinteză a epocii neolitice, autorul, pe lângă faptul că tratează neoliticul românesc în context sud-est european, abordează și problematica plasticii neolitice, acordându-i un capitol special și făcând din nou referire la descoperirile de pe teritoriul Olteniei și Munteniei, în special la cele de la Calomfiresți și Vădastra. Prin maniera de abordare a temei, I. Andrieșescu a fost primul cercetător care a încercat o clasificare a statuetelor antropomorfe în „*idolașii cu striuri, idolașii pictați și aceia care încearcă a prezenta poziții de mișcare*”¹¹, sistematizarea materialului și forma de prezentare detașându-l net de amatorii pasionați de arheologie de la finele secolului XIX. Mai mult, în aceeași lucrare, I. Andrieșescu realizează la nivelul descoperirilor arheologice efectuate cu precădere în sudul României, o caracterizare a plasticii, încadrând-o și raportând-o totodată la descoperirile similare de pe teritoriul Europei: „În legătură cu credinți religioase, civile și funerare ce sunt a se urmări, în toate stațiunile neolitice ale Europei răsăritene și de sud, s-au găsit, într-un număr considerabil, figurine, de obicei de lut, mai rar de piatră, numai la Marea Egee, de marmură, reprezentând oameni, de obicei femei, rareori bărbați, mai rar animale”¹². În 1923, acest arheolog întreprinde primele săpături, alături de Vl.

9 C. Bolliac, *Trompeta Carpaților*, nr. 1059, 1873.

10 D. Măndescu, *Cezar Bolliac. Pagini uitate din zorii arheologiei românești*, în *CICSA*, 3, 2001, p. 17-28.

11 I. Andrieșescu, *Contribuții la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912, p. 97-105.

12 *Ibidem*, p.97.

Dumitrescu, la Sultana¹³ care vor fi reluate apoi între 1955 și 1965 de muzeele din Oltenița și Călărași. După 1975, datorită extinderii acestora prin participarea muzeelor din Giurgiu, Oltenița și a Muzeului Național de Istorie a României au fost scoase la iveală reprezentări plastice deosebite, nu doar pentru această stațiune sau cultură, ci chiar pentru perioada eneoliticului românesc și balcanic¹⁴.

În perioada imediat următoare primului război mondial, cercetarea arheologică s-a intensificat datorită eforturilor lui Vasile Pârvan care, ajutat de Ioan Andrieșescu, a stimulat activitatea în domeniu și a adus o contribuție de excepție la progresul arheologiei preistorice românești. În zonele de care ne ocupăm, cercetările propriu-zise ale anilor '20 au fost demarate sub egida Muzeului Național de Antichități, așezările preistorice depistate printr-o serie de periegeze de-a lungul Dunării, Dâmboviței și Ialomiței, făcând obiectul unor săpături științifice, sistematice. Trebuie remarcat faptul că la programul de cercetare sistematic-arheologică a Munteniei, inițiat de Vasile Pârvan și Ioan Andrieșescu, vor participa o serie de arheologi care, ulterior, vor forma generația de aur a arheologiei românești: Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Ion Nestor, Vasile Christescu, Hortensia Dumitrescu, Ecaterina Vulpe, Gheorghe Ștefan, Mircea Petrescu-Dîmbovița. Cercetarea de teren sistematică a dus la descoperirea unor situri foarte importante pentru studierea preistoriei românești, atât prin bogăția materialelor, cât și prin problemele de cronostratigrafie, dintre care se detașează siturile de la Sultana și Grădiștea Ulmilor¹⁵. O mare parte a informațiilor științifice și a materialelor descoperite în cursul acestor cercetări va fi folosită de Ion Nestor la redactarea sintezei sale despre preistoria României, sinteză în care statuetele antropomorfe sunt tratate științific¹⁶. Vasile Christescu face săpături în 1924 la Grădiștea Ulmilor și lacul Boian¹⁷, prilej cu care descoperă, analizează și descrie și elemente de plastică antropomorfă, cercetări care vor fi reluate și amplificate de Eugen Comșa între 1956 și 1965¹⁸. Prin studierea așezărilor de la Sultana¹⁹, Căscioarele²⁰, Gumelnița²¹, s-au făcut pași importanți nu numai în identificarea

13 Idem, *Les fouilles de Sultana*, în *Dacia*, I, 1924, p. 5-107.

14 C. Isăcescu, *Stațiunea eneolitică de la Sultana – com. Mănăstirea*, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1984, p. 11-20; idem, *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași*, în *CA*, VII, 1984, p. 27-42; R. R. Andreescu, Tr. Popa, *Sultana Malu-Roșu. Catalog selectiv*, în *CA*, XII, 2003, p. 59-68.

15 V. Christescu, *Les stations préhistorique du lac Boian*, în *Dacia*, II, 1925, p. 249-303; I. Andrieșescu, *Les fouilles ...*

16 I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *BerRGK*, 22, 1933, p. 11-181.

17 V. Christescu, *op. cit.*

18 E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Boian-Vărăști*, în *Materiale*, 1962, 8, 205-210; Idem, *Culturile neolitice din zona Dunării Inferioare, intermediare între Nord și Sud*, în *Apulum*, XI, 1973, p. 15-24.

19 I. Andrieșescu, *op. cit.*

20 Gh. Ștefan, *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II, 1925, p. 138-197.

21 VI. Dumitrescu, *Découvertes de Gumelnița*, în *Dacia*, I, 1924, p. 325-342; idem, *Fouilles de*

unor noi culturi neo-eneoliticului, precum Boian și Gumelnița, dar s-au deschis și noi perspective în cercetarea neo-eneoliticului românesc. Descoperirile lui Dinu V. Rosetti din 1931, din cartierul Roșu-Militari, urmate de cele din 1946, pe malul stâng al Dâmboviței, în cartierul Dudești, ale arheologilor Alexandru Alexandrescu și Eugen Comșa, au scos la lumina primele statuete ale unei noi culturi, cultura Dudești²².

Dinu V. Rosetti efectuează un sondaj în cartierul Floreasca de lângă halta Bolintineanu, prilej cu care aduce alte noi date despre preistoria României, pe baza materialelor descoperite s-a putut identifica un nou complex cultural și anume, *faza Bolintineanu* a culturii Boian²³. Tabloul plasticii antropomorfe aparținând acestei faze culturale este completat prin descoperirile de la Cățelu²⁴, Cernica²⁵, Piscul Crăsani²⁶, Coroteni²⁷, Grădiștea-Coslogeni²⁸, Radovanu²⁹, Vlad Țepeș³⁰. În acest context trebuie plasate și numeroasele periegeze efectuate de Niță Anghelescu în anii '50-60 în partea de sud-est a Munteniei³¹, care au dus la identificarea unor noi stațiuni arheologice, unele de o importanță capitală pentru cunoașterea neo-eneoliticului din această zonă, așa cum este cazul sitului de la Grădiștea – Coslogeni.

O etapă importantă în studierea neoliticului românesc este marcată de cercetările efectuate de Ion Nestor la Glina care, în materialul scos la lumină a identificat două figurine de lut ars considerate a reprezenta steatopigia³². Tot lui îi datorăm stabilirea cronologiei culturilor documentate aici, precum și publicarea în 1933, la Frankfurt am Main, a unei lucrări cu caracter de sinteză despre stadiul cercetărilor preistorice în România, prilej cu care și-a făcut debutul în forul

Gumelnița, în *Dacia*, II, 1925, p. 29–102.

22 E. Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați*, în *SCIV*, 7, 1-2, 1956, p. 41-49; idem, *Săpăturile de la Dudești*, în *Materiale*, V, 1959, p. 91-97.

23 Idem, *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în *SCIV*, 6, 1955, 1-2

24 *Ibidem*.

25 Gh. Cantacuzino, S. Morintz, *Die Jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, în *Dacia*, NS, VII, 1963, p. 27-89.

26 M. Neagu, *O figurină descoperită în asezarea Boian-Bolintineanu de la Piscu Crăsani*, în *SCIVA*, 33, 4, 1982, p. 430-431.

27 V. Bobi, *O nouă etapă de locuire a purtătorilor culturii Boian descoperită la Coroteni-Vrancea*, în *Vrancea. Studii și Comunicări*, V-VII, 1982-1984, p. 322-328.

28 R. Lungu, *Câteva figurine de la Dunărea de Jos și unele probleme ale plasticii neolitice*, în *SCIVA*, 25, 1978, p. 201-209.

29 E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974.

30 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 509.

31 N. Anghelescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia*, în *SCIV*, 6, 1-2, 1955.

32 I. Nestor, *Fouilles de Glina*, în *Dacia*, III-IV, 1927-1932 (1933), p. 226-252.

științific internațional³³.

Săpăturile din zona de sud a țării au oferit un bogat material arheologic, printre care și numeroase figurine de lut ars și os, pe baza cărora s-au întocmit numeroase lucrări de sinteză axate, în primul rând, pe clasificarea tipologică a pieselor descoperite. În acest sens, trebuie amintită contribuția lui Dinu V. Rosetti, care, pe baza cercetărilor de la Vidra, Tangâru și Ipotești, a realizat un studiu tipologic și cronologic al plasticii antropomorfe de tip Boian din Muntenia³⁴, introducând-o în circuitul de specialitate european. Nu-l putem omite pe eminentul arheolog Vladimir Dumitrescu, care, încă din 1931, reușea o primă clasificare și tipologie a statuetelor antropomorfe, însoțită de interpretări științifice pertinente asupra semnificațiilor acestor piese, punând în valoare originalitatea plasticii balcano-dunărene în context european³⁵, semnând totodată o serie de studii, articole, sinteze privind atât plastica gumelnițeană, cât și arta preistorică din România³⁶.

Dumitru Berciu, pe lângă cercetările întreprinse în Muntenia și ale căror rezultate au fost consemnate într-un amplu studiu³⁷, s-a preocupat și de investigarea zonei de la vest de Olt³⁸. În 1939, apărea la Craiova „Arheologia preistorică a Olteniei”, lucrare care venea cu importante precizări cu privire la identificarea culturilor, a legăturilor cronologice, dar și cu noutăți în ceea ce privește descrierea și clasificarea elementelor plastice descoperite până la acea oră.

Situl arheologic de la Vădastra (județul Olt), va fi din nou cercetat³⁹, însă cel care a realizat pentru prima dată stratigrafia așezării și a descris cu meticulozitate materialul arheologic a fost Dumitru Berciu⁴⁰. Mircea Petrescu-Dîmbovița sondează din nou așezarea de la Glina și întocmește un studiu despre evoluția neoliticului din zona Munteniei⁴¹, iar Corneliu Mateescu, începând

33 Idem, *Der Stand ...*, p. 11-181.

34 Dinu V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest*, în *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst*, Berlin, XII, 1938, p. 29-50.

35 Vl. Dumitrescu, *Figurinele antropomorfe din os din civilizația balcano-danubiană*, în *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani*, Cluj, 1931, p. 1-11.

36 Idem, *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation énéolithique balkano-danubienne de type Gumelnița*, în *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst*, Berlin, 8, 1922-1933, p. 49-72; idem, *L'art préhistorique en Roumanie*, București, 1937; idem, *Une figurine de type thessalien découverte a Gumelnița*, în *Dacia*, VII-VIII, 1939-1940, p. 97-103.; idem, *Semnificația și originea unui tip de figurine feminine descoperite la Rast*, în *SCIV*, VII, 1956, p. 95-115; idem, *Din nou despre figurinele bicefale*, în *SCIV*, 1-4, 1957, p. 307-310; idem, *O nouă statueta de tip tesalic descoperită la Gumelnița*, în *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 245-260; idem, *Arta neolitică în România*, București, 1968; idem, *Arta preistorică în România*, București, 1974.

37 D. Berciu, *Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca*, în *BMJV*, III, 1937, p. 31-105.

38 Idem, *Cercetări și descoperiri nouă în Mehedinți (1933)*, în *AO*, 65-66, 1933, p. 3-12.

39 V. Christescu, *Les stations préhistoriques de Vădastra*, în *Dacia*, III-IV, 1933, p. 16-225.

40 D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939.

41 M. Petrescu-Dâmbovița, *Nouvelles donnes concernant le Neolithiques Carpatho-Balkanique*, în *Balkanica*, VIII, 1945, p. 192-215.

cu 1946, a reluat săpăturile la Vădastra și Crușovu, aducând în literatura de specialitate precizări, clarificări cu privire la originea culturii Vădastra, la încadrarea cronologică a acesteia, a raporturilor cu culturile vecine, amintind și de o serie de reprezentări plastice de excepție⁴².

Identificarea și definirea unor noi culturi, cum a fost cazul culturii Dudești⁴³, a reprezentat un moment de excepție pentru arheologia românească întrucât se putea stabili rolul jucat de acesta în geneza viitoarelor culturi neoneolitice, Vădastra și Boian. Cu toate că primele sondaje referitoare la cultura Dudești fuseseră efectuate încă din 1931 de către Dinu V. Rosetti, abia odată cu cercetările întreprinse de Eugen Comșa în punctul „Malu Roșu” din așezarea eponimă, în 1954, s-au deschis noi perspective de lucru în abordarea neoliticului de la sud de Carpați⁴⁴.

Rezultatele adunate de-a lungul a două decenii de cercetare au fost sintetizate de cercetătorul sus menționat într-un studiu⁴⁵, în care au fost expuse noutăți cu privire la trăsăturile culturii Dudești, la periodizarea acesteia, dar și lămuriri asupra plasticii descoperite în așezarea eponimă, la Cernica⁴⁶ și Drăghiceanu⁴⁷, pe baza căreia s-a avansat ideea originii sudice a comunităților acestei culturi⁴⁸.

Dumitru Berciu, pe baza studiilor tipologice efectuate la Ipotești, Slatina și Hotărani, a adus contribuții însemnate la periodizarea culturii Vădastra și la identificarea arealului în care s-au răspândit comunitățile acesteia, evidențiind totodată și rolul jucat de elementele de tip Dudești la geneza noii culturi⁴⁹.

În Oltenia, la Cârcea și Grădinile⁵⁰, au fost descoperite cele mai vechi

42 C. N. Mateescu, *Săpături arheologice la Crușovu*, în *Materiale*, III, 1957, p. 103 - 113; idem, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 61-72; idem, *La plus ancienne phase de la civilisation de Vădastra, Vădastra I, à la lumière des nouvelles fouilles de Vădastra*, în *Bericht über den V Internationalen Kongress für Vor und Frühgeschichte*, Hamburg – Berlin, 1961, p. 529-534.; idem, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 57-63; idem, *Contribution à l'étude de la civilisation de Vădastra: phase Vădastra II (d'après les nouvelles fouilles de Vădastra)*, în *Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protoistoriche*, Roma, II, 1965, p. 258-263.

43 E. Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești...*; idem, *Données sur la civilisation Dudești*, în *Prähistorische Zeitschrift*, Berlin-Leipzig, 46, 2, 1971, p. 195-249; S. Dolinescu-Ferche, *Câteva date referitoare la cultura Dudești*, în *SCIV*, 15, 1, 1964, p. 113-120.

44 E. Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești...*

45 Idem, *Données...*; idem, *Éléments méridionaux...*

46 Gh. Cantacuzino, S. Morintz, op. cit.

47 Al. Păunescu, *A propos du néolithique ancien de Drăghiceanu et quelques survivances tarde-noisiennes*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 297-305.

48 E. Comșa, *Données...*; idem, *Culturile neolitice din zona Dunării Inferioare...*

49 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului...*; idem, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.

50 M. Nica, *Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu din sud-estul Olteniei*, în *Arhivele Olteniei*, SN, 1981, p. 27-31.

așezări neolitice de la sud de Carpați, cu numeroase elemente de tip Proto-Sesklo⁵¹, descoperiri ce au permis cercetătorilor să explice modul în care s-a desfășurat procesul de neolitizare în zona carpato-dunăreană, mai ales că Nicolae Vlassa, pusese în evidență prin descoperirile de la Gura Baciului un orizont contemporan cu Proto-Sesklo⁵². În plus, cercetările efectuate între 1968-1971 la Leu, Padea și Cârcea – „Viaduct” au scos la iveală un nou aspect cultural, Dudești-Vinča⁵³, cu o ceramică bogată, însă cu reprezentări plastice extrem de sărăcicioase.

Pentru nord-estul Munteniei, între 1981 și 1984, sunt efectuate pe teritoriul satului Homești, județul Buzău, o serie de cercetări care au dus la descoperirea unor materiale de tip Precucuteni, între care și un fragment plastic⁵⁴. Plastica culturii Boian a fost evidențiată grație activității depuse de Dinu V. Rosetti⁵⁵, Dumitru Berciu⁵⁶, iar în monografia dedicată comunităților acestei culturi, Eugen Comșa⁵⁷, pe lângă studierea figurinelor antropomorfe a urmărit și evoluția tipurilor, încercând să determine astfel categoriile predominante. O analiză amănunțită asupra plasticii antropomorfe a culturii Boian din Câmpia Munteniei a fost realizată de arheologul Marian Neagu care, pe lângă identificarea contextului arheologic, a abordat și problematica relațiilor interculturale și semnificațiilor pe care le reflectă statuetele descoperite⁵⁸.

Din arealul culturii Gumelnița ne-au parvenit un număr destul de mare de figurine antropomorfe, multe dintre ele de o mare acuratețe plastică, altele fiind considerate adevărate unicate ale plasticii neo-eneolitice. Ca urmare a săpăturilor efectuate la Gumelnița, Căscioarele, Glina, Tangâru, Petru Rareș, Sultana, etc., reprezentările plastice scoase la lumină au făcut obiectul unor analize amănunțite⁵⁹,

51 Idem, *Cârcea, cea mai veche așezare ...*, p. 455; idem, *Noi descoperiri arheologice la Cârcea*, în *AO*, SN, 3, 1984, p. 37-45.

52 N. Vlassa, *Cea mai veche fază a complexului cultural Starcevo-Criș*, în *România*, în *AMN*, IX, , 28-29.

53 M. Nica, *Le role de la culture Vinča à la genèse et à l'évolution néolitique d'Olténie*, în *The Vinča culture*, Timișoara, 1996, p. 105-124.

54 E. Comșa, *O așezare Precucuteni în nord-estul Munteniei*, în *SCIIVA*, 38, 2, 1987, p. 101-114.

55 D. V Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik ...*

56 D. Berciu, *Contribuții la ...*, p. 408-411.

57 E. Comșa, *Istoria comunităților...*

58 M. Neagu, *Statuete antropomorfe ale culturilor Bolintineanu și Boian din Câmpia Munteniei*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, XV, 1997, p. 97-132.

59 R. R. Andreescu, *Căscioarele-Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița B1*, în *Cultura și civilizație la Dunărea de Jos*, 1995, p. 41-48; R. R. Andreescu, Tr. Popa, *Sultana Malu-Roșu ...*; Vl. Dumitrescu, *La plastique anthropomorphe ...*; idem, *Une figurine de type ...*; idem, Vl. Dumitrescu, *O nouă statueta de tip tesalic ...*; Idem, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, în *SCIV*, 16, 2, 1965, p. 215-238; D. Berciu, *op. cit.*, 470-477, 488-504; idem, *Die Bestattungssitten im römischen Neolithikum*, în *JMV* 58, 1974, p. 113-156; E. Comșa, *Figurinele antropomorfe ...*; idem, *Raporturile dintre comunitățile culturii Gumelnița și cele ale aspectului cultural Aldeni II, reprezentate prin figurinele antropomorfe*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 1995, p. 19 - 28.

fără a se încerca totuși elaborarea unor lucrări de sinteză, singura excepție, până la ora actuală, fiind cea realizată de către Radian-Romus Andreescu⁶⁰. O serie de statuete antropomorfe aparținând culturii Gumelnița au fost descoperite mai nou în zona Alexandriei, pe Valea Nanovului⁶¹, dar și la Mănăstirea Glavacioc, județul Argeș⁶².

Descoperirile de la Rast⁶³, puse inițial în lumină de C. S. Nicolăescu-Plopșor, Vladimir Dumitrescu și Nicolae Gostar⁶⁴ și continuate ulterior de Vl. Dumitrescu, au demonstrat caracterul aparte al plasticii antropomorfe aparținând unor comunități neolitice de la sfârșitul fazei Vinča B și începutul fazei Vinča C⁶⁵, comunități ce s-au răspândit de-a lungul Dunării până la gura Jiului. Spre deosebire de cultura Boian și de aspectul Dudești- Vinča de la care ne-au parvenit elemente ale vieții spiritual-artistice extrem de puține și destul de inexpresive, comunitățile vădăstrene, cu toate că ocupau o zonă restrânsă în sud-estul Olteniei, au creat o plastică originală, descoperirile de la Crușovu, Vădastra, Hotărani, Fărcașele⁶⁶ venind să completeze imaginea unei societăți cu un înalt grad de dezvoltare și organizare socială.

Neoliticul dezvoltat în Oltenia este reprezentat de cultura *Sălcuța*, săpăturile efectuate în arealul acesteia lămurind în mare parte problemele cu privire la evoluția și contactele acesteia cu purtătorii culturii Gumelnița, deși din stațiunea eponimă, punctul „Piscul Cornișorului”, se cunosc doar două secvențe de locuire din faza a IV-a, iar stratul de cultură „nu este mai gros de 50-75cm”⁶⁷. Prezența aceluiași credințe magico-religioase, „materializate” în diferite tipuri de figurine antropomorfe confecționate din lut ars și os, dar și zoomorfe, în special păsări, subliniază existența unei evoluții paralele a celor două populații. Prin „interpretarea diferențiată a anumitor elemente anatomice” și raportarea

60 R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă ...*

61 P. Mirea, *Câteva date despre locuirea neo-eneolitică din zona Alexandriei*, în *Argesis*, XIV, 2005, p. 1-40.

62 P. Mirea, A. Frânculeasa, *Locuirea eneolitică gumelnițeană de la Mănăstirea Glavacioc, județul Argeș*, în *Argesis*, XIV, 2005, p. 55-74.

63 Vl. Dumitrescu, *Semnificația și originea ...*; idem, *Din nou despre figurinele ...*; idem, Vl. Dumitrescu, *The Neolithic Settlement at Rast*, în *BAR, International Series*, 72, Oxford 1980; idem, *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *AMN*, XXIV-XXV, 1987/1988.

64 C. S. Nicolăescu-Plopșor, Vl. Dumitrescu, N. Gostar, *Raport asupra activității șantierului arheologic Rast- Dolj*, în *SCIV* 2, 1, 1951, p. 267-277.

65 Vl. Dumitrescu, *The Neolithic Settlement ...*, p. 110.

66 C. N. Mateescu, *Săpături arheologice la Crușovu ...*; idem, *Săpături arheologice la Vădastra ...*; idem, *La plus ancienne phase ...*; idem, *Principaux résultats de nouvelles fouilles de Vădastra*, în *Arheologické rozhledy*, Praga, XIV, 3, 1962, p. 409-419; M. Nica, *Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, I, 1970, p. 31-53; idem, *Evoluția culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Hotărani-Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, II, 1971, p. 5-36; idem, *Reprezentările antropomorfe în cultura Vădastra descoperite în așezările neolitice de la Hotărani și Fărcașele, județul Olt*, în *Oltenia*, II, Craiova, 1980.

67 D. Berciu, *Contribuții la problemele ...*, p. 161, 164.

lor la „momente de evoluție din viața divinității”, studiile Silviei Marinescu-Bîlcu reprezintă o perspectivă nouă în istoriografia românească referitoare la problematica semnificației statuetelor antropomorfe⁶⁸, autoarea insistând și asupra relațiilor comunităților neo-eneolitice din România cu civilizațiile din Asia Anterioară și Mediterana Orientală.

Odată cu cercetările întreprinse de Vl. Dumitrescu, S. Marinescu-Bîlcu, E. Comșa, Gh. Lazarovici, S. A. Luca, arheologia românească s-a impus în circuitul internațional, contribuția acestora la clarificarea unor aspecte care țin de problematica neolitizării fiind unanim recunoscută în cercurile științifice. Am considerat necesară o trecere în revistă a principalelor momente care au marcat cercetarea plasticii antropomorfe, întrucât numai o bună cunoaștere a istoricului acestei probleme poate oferi o imagine de ansamblu asupra complexității fenomenului neolitizării care, în mod vizibil, și-a pus amprenta asupra evoluției umanității.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AA	<i>Archäologischer Anzeiger</i> , Berlin
AMN	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj Napoca.
AO	<i>Arhivele Olteniei, Serie Nouă</i> , Craiova
Apulum	<i>Apulum. Acta Musei Apulensis</i> , Alba Iulia.
AȘU- Iași	<i>Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" Iași.</i>
BAM-Bonn	<i>Beiträge zur UR- und Frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturraumes</i> , Bonn
BAR	<i>British Archaeological Reports</i> , International Series, Oxford.
BerRGK	<i>Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts</i>
BMJV	<i>Buletinul Muzeului județean Vlașca</i>
Carpica	<i>Carpica</i> , Muzeul de Istorie, Bacău
CCA	<i>Cronica Cercetărilor Arheologice</i> , Comisia Națională de Arheologie
CercArh	<i>Cercetări Arheologice</i> , Muzeul de Istorie a României, București

Comunicări Arheologice	<i>Comunicări arheologice</i> , Muzeul de istorie a României, București
Dacia	<i>Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie</i> , București, 1924-1947.
Dacia N S	<i>Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle Série</i> , București
Germania	<i>Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts</i> , Frankfurt.
JMV	<i>Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte</i> , Halle/Salle
JPEK	<i>Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst</i> , Leipzig
Materiale	<i>Materiale și cercetări arheologice</i> , București.
Memoria Antiquitatis	<i>Acta Musei Petrodavensis</i> , Piatra Neamț.
PNCRE	<i>Problèmes de la néolithisation dans certaines régions de l'Europe</i> , Actes du colloque international publiés sous la direction de J. K. Kozłowski et J. Machnik, Wriclaw, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1980
Pontica	<i>Pontica</i> , Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța.
PZ	<i>Praehistorische Zeitschrift</i> , Berlin.
SCIA	<i>Studii și Cercetări de Istoria Artei</i>
SCIV	<i>Studii și cercetări de istorie veche</i> , București, 1950-1973
SCIVA	<i>Studii și cercetări de istorie veche și arheologie</i> , București, 1974
Studii și Comunicări	<i>Studii și comunicări</i>
UISPP VIII	<i>Actes de VIII-ème Congrès International de Sciences Pré- et Protohistoriques</i> , Belgrad, vol. I-VIII, 1978.

BIBLIOGRAFIE

- ANDREESCU, R. R., *Căscioarele-Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița B1*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 1995, p. 41-48.
- *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București, 2002.
 - *Sultana Malu-Roșu. Catalog selectiv*, în *CA*, XII, 2003, p. 59-68.
- ANDRIȘESCU, I., *Contribuție la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912.
- *Les fouilles de Sultana*, în *Dacia*, I, 1924, p. 51-107.
- ANGHELESCU, N., *Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia*, în *SCIV*, 6, 1-2, 1955.
- BERCIU, D., *Cercetări și descoperiri nouă în Mehedinți (1933)*, în *Arhivele Olteniei*, 65-66, 1933, p. 3-12.
- *Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca*, în *BMJV*, III, 1937, p. 31-105.
 - *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939.
 - *Neolitic preceramic în Balcani*, în *SCIV*, 9, 1958, p. 91-98.
 - *Asupra protoneoliticului Europei Sud-Estice*, în *Omagiu lui C-tin Daicoviciu*, București 1960, p. 15-32.
 - *Epoca neolitică*, în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 42-60.
 - *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961.
 - *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.
- BOBI, V., *O nouă etapă de locuire a purtătorilor culturii Boian descoperită la Coroteni-Vrancea*, în *Vrancea. Studii și Comunicări*, V-VII, 1982-1984, p. 322-328.
- BOGHIAN, D., MIHAI, C., *Le complexe de culte et le vase à décor ornithomorphe peint découvertes à Buznea (dép. de Iași)*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen* (ed. M. Petrescu-Dîmbovița et alii), Iași, 1987, p. 313-324.
- BOLLIAC, C., *Trompeta Carpaților*, nr. 1059, 1873.
- BORONEANȚ, V., *Neoliticul timpuriu în zona Porților de Fier*, în *Comunicări*, seria Arheologie, Craiova, VII, 1968.
- *La civilisation Criș de Cuina Turcului*, în *Actes du VIIe CISPP*, 1, 1970, Praga, p. 407-410.
- CANTACUZINO, Gh., MORINTZ, S., *Die Jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, în *Dacia*, NS, VII, 1963, p. 27-89.

CHRISTESCU, V., *Les stations préhistoriques du lac Boian*, în *Dacia*, II, 1925, p. 249-303.

- *Les stations préhistoriques de Vădastra*, în *Dacia*, III-IV, 1933, p. 16-225.

- *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în *SCIV*, 6, 1955, 1-2.

- *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați*, în *SCIV*, 7, 1-2, 1956, p. 41-49.

- *Săpăturile de la Dudești*, în *Materiale*, V, 1959, p. 91-97.

COMȘA 1969 - E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Boian-Vărăști*, în *Materiale*, 8, 1962, p. 205-210.

- *Données sur la civilisation Dudești*, în *PZ*, Berlin-Leipzig, 46, 2, 1971, p. 195-249.

- *Culturile neolitice din zona Dunării Inferioare, intermediare între Nord și Sud*, în *Apulum*, XI, 1973, p. 15-24.

- *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974.

- *Die Bestattungssitten im rumanischen Neolithikum*, în *JMV* 58, 1974, p. 113-156.

- *Éléments méridionaux de la plastique anthropomorphe néolithique en territoire roumain*, în *Apulum*, XIII, 1975, p. 9-16.

- *O așezare Precucuteni în nord-estul Munteniei*, în *SCIVA*, 38, 2, 1987, p. 101-114.

- *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1987.

- *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995.

- *Raporturile dintre comunitățile culturii Gumelnița și cele ale aspectului cultural Aldeni II, reprezentate prin figurinele antropomorfe*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 1995, p. 19-28.

DOLINESCU-FERCHE, S., *Câteva date referitoare la cultura Dudești*, în *SCIV*, 15, 1, 1964, p. 113-120.

DUMITRESCU, H., *Connection Between the Cucuteni-Tripolie Cultural complex and the Neighbouring eneolithic Cultures in the Light of the Utilization of Golden Pendants*, *Dacia*, V, 1961, p. 69 - 93.

DUMITRESCU, VI., *Découvertes de Gumelnița*, în *Dacia*, I, 1924, p. 325-342.

- *Fouilles de Gumelnița*, în *Dacia*, II, 1925, p. 29-102.

- *Figurinele antropomorfe din os din civilizația balcano-danubiană*, în *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani*, Cluj, 1931, p. 1-11.

- *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation énéolithique balkano-danubienne de type Gumelnița*, în *JPEK*, Berlin, 8, 1922-1933, p. 49-72.

- *L'art préhistorique en Roumanie*, București, 1937.

- *Une figurine de type thessalien découverte a Gumelnița*, în *Dacia*, VII-VIII, 1939-1940, p. 97-103.

- *Semnificația și originea unui tip de figurine feminine descoperite la Rast*, în *SCIV*, VII, 1956, p. 95-115.
- *Din nou despre figurinele bicefale*, în *SCIV*, 1-4, 1957, p. 307-310.
- *Observations sur certains problèmes du Néolithique de l'Europe sud-orientale*, în *Dacia*, NS, II, 1958, p. 35-58.
- *O nouă statueta de tip tesalic descoperită la Gumelnița*, în *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 245-260.
- *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, în *SCIV*, 16, 2, 1965, p. 215-238.
- *Arta neolitică în România*, București, 1968.
- *Arta preistorică în România*, București, 1974 . .
- *The Neolithic Settlement at Rast*, în *BAR, International Series*, 72, Oxford, 1980.
- *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *AMN*, XXIV-XXV, 1987/1988.
- DUMITRESCU, VI., DUMITRESCU, H., PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., GOSTAR, N., *Hăbășești. Monografia arheologică*, București, 1954.
- FLORESCU, M., CĂPITANU, V., *Câteva observații referitoare la plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănași, județul Bacău (I)*, în *Carpica*, XXV, 1994, p. 5-22.
- ISĂCESCU, C., *Stațiunea eneolitică de la Sultana - com. Mânăstirea*, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1984, p. 11-20.
- *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mânăstirea, jud. Călărași*, în *CercArh*, VII, 1984, p. 27-42.
- LÁSZLÓ, A., *Unele considerații privind reliefurile figurale de pe ceramica neolitică din România*, în *AȘU Iași, Istorie*, XIV, 1968, p. 73-90.
- *Vase neolitice cu fețe umane descoperite în România. Unele considerații privind tema feței umane pe ceramica neolitică a Bazinului Danubian*, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, p. 39 - 72.
- LUNGU, R., *Câteva figurine de la Dunărea de Jos și unele probleme ale plasticii neolitice*, în *SCIVA* 25, 1978, p. 201-209.
- MANTU, C-M., *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A de la Scânteia (jud. Iași)*, în *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p. 57-68.
- *La plastica in terracotta della cultura precucuteniana*, în *Rivista di Scienze Preistoriche*, Firenze, 29, 1974, p. 39- 436.
- *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neo-eneolitice din România și relațiile ei cu Mediterana Orientală*, în *Pontica*, X, 1977, p. 37-43.
- *À propos de la statuette du type „ Le penseur „ de l'Attique et le problème de ses éventuelles relations avec celle de Cernavoda*, în *Dacia*, NS, XXIX, 1985, p. 119-123.

MATEESCU, C., N., *Săpături arheologice la Crușovu*, în *Materiale*, III, 1957, p. 103-113.

- *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 61-72.

- *La plus ancienne phase de la civilisation de Vădastra, Vădastra I, à la lumière des nouvelles fouilles de Vădastra*, în *Bericht über den V Internationalen Kongress für Vor und Frühgeschichte*, Hamburg – Berlin, 1961, p. 529-534.

- *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 57-63.

- *Principaux resultats de nouvelles fouilles de Vădastra*, în *Arheologicke rozhledy*, Praga, XIV, 3, 1962, p. 409-419.

- *Contribution à l'étude de la civilisation de Vădastra: phase Vădastra II (d'après les nouvelles fouilles de Vădastra)*, în *Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protoistoriche*, Roma, II, 1965, p. 258-263.

MAXIM-ALAIWA, R., *Considérations concernant la vie spirituelle des communautés de Cucuteni-Tripolie dans la Moldavie Méridionale*, în *Actes du XIIe CUISPP*, 2, Bratislava, 1993, p. 541-547.

MĂNDESCU, D., *Cesar Bolliac. Pagini uitate din zorii arheologiei românești*, în *CICSA* 3, 2001, p. 17-28.

- *Die Siedlungsgrenzen und Zietstellung der Bandkeramik im Osten und Südosten Europas*, în *BerRGK*, 33, 1951, p. 110-124.

- *Bericht über die Ausgrabungen auf der Gremnos-Magula bei Larissa*, în *AA*, 1956, p. 142-184.

- *Zur Chronologie der Jüngerer Stein- und Bronzezeit Südos- und Mittelneuropas*, în *Germania*, 37, 1959, p. 65-84.

- *Präkeramisches Neolithikums auf der Balkanhalbinseln*, în *Germania*, 38, 1960, p. 320-345.

MILOJČIĆ – v. ZUMBUSCH, J., MILOJČIĆ, VI., *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien. Das frühe Neolithikum*, I – II, *BAM*, 11, Bonn, 1971.

MIREA, P., *Câteva date despre locuirea neo-eneolitică din zona Alexandriei*, în *Argesis*, XIV, 2005, p. 1-40.

MIREA, P., FRÂNCULEASA, A., *Locuirea eneolitică gumelnițeană de la Mănăstirea Glavacioc, județul Argeș*, în *Argesis*, XIV, 2005, p. 55-74.

MONAH, D., *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra-Neamț, 1997.

- *O figurină descoperită în asezarea Boian-Bolintineanu de la Piscu Crăsani*, în *SCIVA*, 33, 4, 1982, p. 430-431.

- *Statuete antropomorfe ale culturilor Bolintineanu și Boian din Câmpia Munteniei*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, XV, 1997, p. 97-132.

NESTOR, I., *Fouilles de Glina*, în *Dacia*, III-IV, 1927-1932 (1933), p. 226 – 252.

- *Der Stand der Vorgeschichtforschung in Rumänien*, în *BerRGK*, 22, 1933, p.

11-181. .

NICA, M., *Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, I, 1970, p. 31-53.

- *Evoluția culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Hotărani-Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, II, 1971, p. 5-36.

- *Cârcea, cea mai veche așezare neolitică de la sud de Carpați*, în *SCIIVA*, 27, 4, 1976, p. 435-463.

- *Reprezentările antropomorfe în cultura Vădastra descoperite în așezările neolitice de la Hotărani și Fărcașele, județul Olt*, în *Oltenia*, II, Craiova, 1980.

- *Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu din sud-estul Olteniei*, în *AO*, SN, 1981, p. 27-31.

- *Noi descoperiri arheologice la Cârcea*, în *AO*, SN, 3, 1984, p. 37-45.

- *Le rôle de la culture de Vinča à l'évolution néolithique d'Oltenie*, în *The Vinča culture, its role and cultural connections*, Timișoara, 1996, p. 105-124.

NICOLĂESCU-PLOPȘOR, C.S., *Discuții pe marginea paleoliticului de sfârșit și a începuturilor neoliticului nostru*, în *SCIV* 10, 2, 1959, p. 221-235.

- *Date noi cu privire la cunoașterea începutului și sfârșitului paleoliticului în România*, în *SCIV*, 15, 3, 1964, p. 307-317.

NICOLĂESCU-PLOPȘOR, C.S., DUMITRESCU, VI., GOSTAR, N., *Raport asupra activității șantierului arheologic Rast- Dolj*, în *SCIV*, 2, 1, 1951, p. 267-277.

PĂUNESCU, Al., *Locuirea neolitică de la Dârțu-Ceahlău*, în *SCIV*, 9, 2, 1958, p. 265-271.

- *A propos du Néolithique ancien de Drăghiceanu et quelques survivances tardénoisiennes*, în *Dacia*, NS, VIII, 1964, p. 297-305.

PETRESCU- DÎMBOVIȚA, M., *Nouvelles données concernant le Néolithique Carpatho-Balkanique*, în *Balkanica*, VIII, 1945, p. 192-215

ROSETTI, D.V., *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest*, în *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst*, Berlin, XII, 1938, p. 29-50.

ȘTEFAN, GH., *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II, 1925, p. 138-197.

VLAȘA, N., *Contribuții la cunoașterea culturii Bodrogkeresztur în Transilvania*, în *SCIV*, XV, 3, 1964, p. 351-367.

- *Cea mai veche fază a complexului cultural Starcevo-Criș în România*, în *AMN*, IX, 1972, p.7-28